

פרשת במדבר

מפי מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א



בס"ד סיון תשע"ז • גליון

ניתן לשלוח מייל לכתובת rephael.wasser@gmail.com ולקבל את הגיליון מידי שבוע לתיבת המייל

חינוך מבית אבא

המטען שאתו יוצא הבן לדרך

ראשי פרקים:

שני מצבים בחייו של האדם ◊ רוב ימיה ושנותיה של האומה עברו עליה בדרכים
 הסדר הנורמלי הוא, שאדם נמצא בבית ◊ המלך בקונך וצא - זו תפילת הדרך ◊
 הצידה לדרך החשובה ביותר ◊ בתי האבות הם העוצמה הגרעינית של המשפחה
 אני הרצל שמעון ביטון ◊ שלושה שמות נקראו לו לאדם ◊ אני פלוני נולדתי לפלוני
 ממשפחת פלוני ◊ סגולה נגד שכחת השם ◊ מי צריך להיות 'חבר טוב' ומי 'שכן
 טוב'? ◊ מטען חיובי מלא עוצמה

מקורות עיקריים:

נתיבות עולם נתיב התורה פרק א ◊ עולת ראייה ח"א עמ' תא ◊ רש"ר הירש
 במדבר א, ב ◊ מדרש תנחומא ויקהל א ◊ רמב"ן במדבר א, יח ◊ רש"י מיכה ו, ט
 ◊ קיצור שני לוחות הברית (תיקון חיבוט הקבר, עמ' קטו) ◊ אבות פ"ב, מ"ט

שני מצבים בחייו של האדם

בסימנא טבא אנחנו מתחילים חומש חדש, חומש במדבר. רבנו הרצ"ה היה קורא לחומש במדבר 'חומש הדרך'¹. קיימים שני מצבים בחייו של האדם:

המצב הראשון הוא 'בשבתך בביתך', מצב סטטי. כשאדם נמצא בביתו הוא מוגן, הוא נמצא בשליטה ובונה באופן מסודר ונורמטיבי את סדרי החיים שלו.

והמצב השני הוא 'בלכתך בדרך'. כשאדם נמצא בדרך הוא צריך להיות מוכן גם לתרחישים בלתי צפויים, אין לו שליטה על תנאי השטח ותנאי מזג האוויר, הוא עלול לפגוש בדרך אנשים מוזרים או מסוכנים, הוא עלול להיתקל בליסטים וחיות רעות, בתאונות דרכים וכל מיני פורענויות. המדבר מתעתע בנו ודורש מאתנו ערנות יתרה, אך מצד שני דווקא במדבר יש משהו מיוחד, המדבר מְדַבֵּר אלינו, דווקא הניתוק מקצב החיים הסואן של העולם הזה, מוליד הקשבה וקבלה, ולכן התורה ניתנת במדבר.

¹ ראה שיחות הרב צבי יהודה לספר במדבר עמ' 13.

רוב ימיה ושנותיה של האומה עברו עליה בדרכים

לאחר מאתיים ועשר שנות גלות במצרים, באה תקופת המדבר שנמשכה ארבעים שנה, "אַרְבָּעִים שָׁנָה אָקוּט בְּדוֹר וְאָמַר עִם תְּעִי לִבָּב הֵם"², ואחריה נכנסנו לארץ ישראל. ארבע מאות וארבעים שנה לקח עד שזכינו לבנות את בית ה', וכעבור ארבע מאות ועשר שנים חרב הבית ויצאנו לגלות. גלות בבל נמשכה שבעים שנה, ובתום הגלות נבנה הבית השני שעמד על תילו במשך ארבע מאות ועשרים שנה. עם חורבן הבית השני יצאנו לגלות ארוכה ומתישה בת אלפיים שנה. נמצא, שרוב ימיה ושנותיה של האומה עברו עליה בדרכים.

אבל גם בדרכים איננו מופקרים, תורת ה' מדריכה אותנו ומורה לנו את הדרך. ההליכה במדבר מפגישה אותנו עם כל מיני סיבוכים, עם מצבי לחץ נפשיים פרטיים ולאומיים, אבל משכן ה' נמצא אתנו בכל נפתולי הדרך, ובתוכו ארון ברית ה' והלוחות. השכינה אתנו, איננו נוסעים לבד.

לכתחילה היינו אמורים להסתפק בהליכה של אחד עשר יום מהר סיני לארץ ישראל, "אַחַד עֶשֶׂר יוֹם מִחֶרֶב"³, אלא שאחד עשר יום אלה הפכו לארבעים שנה בעוון המרגלים⁴. תקופת המדבר כולה רצופה בניסיונות וכישלונות, ואף על פי כן אנו חוזרים מידי שנה וקוראים על תלונות בני ישראל וכישלונותיהם, ומברכים עליהם ברכות התורה. יתרה מזאת, על פסוקים אלה אומר הנביא "זְכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אֲהַבַּת כְּלוּלְתֶיךָ לְכַתֵּךְ אַחֲרַי בְּמִדְבַר בְּאַרְץ לֹא זְרוּעָה"⁵. למרות הסיבוכים והנפילות שבמדבר ריבונו של עולם מתרפק עלינו וזוכר כיצד הלכנו אתו בארץ לא זרועה.

הסדר הנורמלי הוא, שאדם נמצא בבית

ההליכה בדרך היא מסוכנת, לכן ההולך בדרך צריך להתפלל 'תפילת הדרך' ובתום המסע לברך 'ברכת הגומל'⁶.

על הסכנה שבדרך, ועל דרך ההתמודדות אתה, כותב המהר"ל בנתיב התורה⁷:

"וטעם הדבר שהדרכים הם בחזקת סכנה, כי הדרכים אין שם ישוב האדם, ודבר כמו זה הוא נבדל מן עיקר העולם, כי עיקר העולם הוא הישוב, ודבר זה יוצא מן הישוב, ולפיכך שולטים שם הפגעים אשר הם מתנגדים אל העולם, ולכן יש לחוש שישלטו בו פגעים אשר אינם מסדר העולם... ולפיכך אמר ההולך בדרך וכו' יעסוק בתורה, כי התורה סדר שמירת העולם".

הסדר הנורמלי של החיים הוא, שאדם נמצא בבית או בעבודה, וכשהוא נמצא במקומות המוכרים לו אז בדרך כלל אין הפתעות מיוחדות. אבל כשאדם יוצא החוצה ומטלטל בדרכים, החיים עלולים לזמן הפתעות שונות ומשונות.

² תהלים צה, י'.

³ דברים א, ב.

⁴ ראה במדבר יד, לד.

⁵ ירמיה ב, ב.

⁶ ראה ברכות נד ע"ב.

⁷ נתיבות עולם נתיב התורה פרק א.

המלך בקונן וצא – זו תפילת הדרך

מזן הרב קוק בפירושו לסידור⁸ עומד על התהליך הנפשי שעובר על האדם בזמן שהוא מטולטל בדרכים, וזו לשונו:

”אמר ליה אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא: לא תרתח ולא תחטא, לא תרוי ולא תחטא, וכשאתה יוצא לדרך, המלך בקונן וצא - זו תפילת הדרך (ברכות כט ע”ב).

כל הסתערות כוחות והתחדשות מצב תוכל להביא הריסה לכוחותיו המוסריים של האדם, וצריך הוא אז לשמור ביותר את מוסרו, שקנה לו בעמלו, בדעת וכשרון.

על כן חובה מיוחדת היא להישמר מכעסנות, אפילו במקום המותר, שלא תחטא מתוך ההתרגשות, המביאה לאיבוד ציורי המוסר. וכן ההשתכרות, אפילו אם איננה באופן מנוול, על כל פנים מביאה התרגשות העלולה לאבד ציורי המוסר. ויותר מזה כל מצב חדש צריך שמירה, שעל כל פנים מביא הוא ציורים חדשים והרגשות חדשות, וכמה אנשים נפחתה מדרגת מוסרם בחילוף מקומותיהם, וכשאתה יוצא לדרך תכין עצמך לקראת ההתרגשות של השתנות הציורים והתחדשותם על ידה, והמלך בקונן וצא, להמשיך עליך ציורי היראה ואהבת ה', בקביעת המוסר טוב המידות הטהורות, גם במצב הנדידה של הדרך.

וזאת היא עיקר יסוד 'תפילת הדרך', שעמה תבוא השמירה המעולה - כי ה' ישמור את יראיו”.

כשאדם יוצא לדרך, עליו לבדוק היטב אם הוא מכוון כלפי המגמה האלקית, "המלך בקונן וצא". איננו יודעים איזה אתגרים נפגוש בדרך, לכן אנחנו מתפללים שנדע כיצד להתמודד בצורה הראויה עם האתגרים והמשימות, שיהיו לנו מספיק כוחות נפש להגיב בצורה נכונה, ושתהיה לנו מספיק תבונה לכוון לרצון ה'.

הצידה לדרך החשובה ביותר

מכאן אנו מגיעים לפסוקים המלמדים מהי הצידה לדרך הראשונה שאדם צריך לקחת אתו לדרך כשהוא יוצא מביתו, וכך נאמר:

”וַיִּדְבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינִי בְּאֵהָל מוֹעֵד בְּאַחַד לַחֲדָשׁ הַשְּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִית לְצֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לֵאמֹר: שְׂאוּ אֵת רֹאשׁ כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת כָּל זָכָר לְגִלְגֹּלְתָם”⁹.

כשאדם יוצא לדרך, עליו לשמור על הראש, עליו לקחת את כל ראשי המשפחות בישראל, לצייר אותם בדמיונו ולחקוק אותם בליבו. הבית והמשפחה, ההורים והאחים, זה מה שאדם צריך לזכור לקחת אתו כשהוא יוצא ממפתן פתח הדלת של ביתו. ”שָׁמַע בְּנֵי מוֹסֵר אֲבִיךָ וְאֵל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אֲמֹךָ”¹⁰, העולם הרוחני שנבנה בבית אבא הוא הצידה לדרך החשובה ביותר.

לאור זאת אנחנו מבינים מה תפקידו של הסדר המופתי במדבר, ”אִישׁ עַל מַחְנֵהוּ וְאִישׁ עַל דְּגְלוֹ לְצַבְּאֹתָם”¹¹, כל אחד עומד ליד דגל שבטו ויודע בדיוק מאיפה הוא בא, אי אפשר לצאת לדרך בלי שיש לכל אחד את הגב של ההורים, של אבא ושל אמא.

⁸ עולת ר'יה ח"א עמ' תא.

⁹ במדבר א, א-ב.

¹⁰ משלי א, ח.

¹¹ במדבר א, נב.

כשילד מגיע לגיל תיכון והולך לשיבה עם פנימייה, אבא ואמא מלווים אותו ביום הראשון ללימודים ובודקים שהוא מסודר, שיש לו חדר ומיטה ראויים, שהוא מרגיש טוב ומתאקלם יפה. כך גם בכיתה א', כשהילד נכנס למסגרת חדשה שיש בה מאות תלמידים שרובם גדולים ממנו, הוא צריך שאבא ואמא ילוו אותו ויתנו לו כוח. לפעמים זה לא מספיק וצריך להזמין גם את הסבא והסבתא ללוות את הילד עם הילקוט החדש, ואז כשהם מכניסים אותו לכיתה הוא מרגיש שכולם אתו, אבא ואמא וסבא וסבתא, כל העולם הגיע לכבודו... ואז ברגע אחד כולם עוזבים, והוא נשאר לבד בתוך הג'ונגל הגדול הזה, אבל יש לו גב ויש לו כוח, הוא מרגיש שאבא ואמא נמצאים אתו, גם אם כרגע הם לא לידו.

בתי האבות הם העוצמה הגרעינית של המשפחה

רבי שמשון בן רפאל הירש¹², הרש"ר הירש¹³, מפתח את אותו רעיון, ומחדד יותר את היחס שבין הכלל לפרט ולהיפך, וזו לשונו:

"זו סגולתה המיוחדת של הלאומיות היהודית: כלל האומה נתפס תמיד כבית אחד, כבית ישראל; ובני האומה קרויים תמיד 'בני איש אחד', בני ישראל. אולם יחד עם זה מתקיימות שם יחידות יחידות, המשועבדות לכלל הגדול ומוקפות על ידו: בתי אבות ומשפחות".

בתי האבות הם העוצמה הגרעינית של המשפחה, משם הצאצאים שואבים את הכוח. המילה 'אב' פירושה ניצן או צמח רענן, "עֲדָנוּ בְּאֵבוֹ לֹא יִקְטֹף וְלִפְנֵי כָל חֲצִיר יִבֹּט" (איוב ח, יב).

"תפיסת האומה כ'בית ישראל' וכל בני האומה כ'בני ישראל' היא השומרת על מושג האומה היהודית, לבל יהפוך לרעיון מופשט של איחוד לא-ממשי, או יתקיים רק כפיקציה, כאיחוד מדומה, - של נציגים בחירים בני מעלה. אכן האומה היהודית נתפסת תמיד בכלליות הממשית המאוחדת של בניה; הם מאוחדים על ידי עניין אחד, הפועם בליבם פנימה; וכל אחד מהם הוא חלק מוחשי של האיחוד הזה.

אחד היה ישראל אבינו; אולם גם כשהיו צאצאיו ששים רבוא גברים, עדיין היו כולם חברים של 'בית אחד', בנים של 'איש אחד'; עדיין חותמת אחת טבועה בליבם ובנפשם; והם מעבירים מדור לדור את המורשה שבידיהם - של תפקיד אחד ושל גורל אחד. אולם במסגרת האחדות היסודית

¹² הרב שמשון בן רפאל הירש (רש"ר הירש) (גרמניה), התקס"ח-התרמ"ט - מהבולטים שבמנהיגי היהדות באירופה ומחשובי פרשני המקרא האחרונים. אבי שיטת "תורה עם דרך ארץ". בילדותו למד תורה מפי סבו ואביו. בהמשך אחת מהדמויות שהשפיעו עליו מאוד, היה הרב יצחק ברנייס, רבה של המבורג. בגיל עשרים נסע אל ישיבתו של רבי יעקב עטלינגר, בעל ה"ערוך לנר", ולאחר שנתיים וחצי בלבד של לימודים קיבל ממנו היתר הוראה. עם פרישת רבה של דוכסות אולדנבורג, נתמנה הרש"ר הירש בהמלצתו למחליפו והוא רק בן עשרים ושתיים. בתקופה זו התפלמס בחריפות עם מנהיגים רפורמים, וכן עם שונאי תנ"ך נוצריים, וחיבר את ספרו "חורב" על הסברת טעמי המצוות ומיון לסוגיהן. קודם לכן פרסם חוברת בשם "אגרות צפון". בשנת התר"א מונה לרבם של שני המחוזות המערביים של ממלכת הנובר, אוריך ואוסנאבריק, ועבר להתגורר באמדם. שם המשיך בפעילותו הפולמוסית נגד הרפורמה תחת הסיסמה "האמת מתקיימת. השקר לא מתקיים", וכן הרבה לעסוק בחינוך ובגמילות חסדים. כעבור שש שנים נקרא לכהן כרבה הראשי של מורביה, משרה שלא היתה לה מקבילה באירופה מבחינת הסמכויות שניתנו לנושא בה. ממקום מושבו בניקלשבורג היה אחראי על חמישים ושתיים קהילות. בשנת התרי"א החליט לנטוש רבנות חשובה זו לטובת קהילת פרנקפורט, שם הקים בית ספר תיכון בו שולבו לימודי חול ולימודי קודש - "תורה עם דרך ארץ". בפרנקפורט חיבר הרב הירש את פירושו לתורה, לסידור התפילה ולספר תהלים. בתקופה זו עמד בראש המערכה להפרדת הקהילה האורתודוקסית מהקהילה הכללית, שנטתה לרפורמיות. הרב הירש התנגד נחרצות לראשוני חובת ציון ולרעיון החדש של הלאומיות היהודית כמטרה לגאולת העם, אף בצביונה הדתי.

¹³ רש"ר הירש במדבר א, ב.

הזאת - ובעצם השפעתה - שומרים ומטפחים רב-גווניות של תכונות, המיוחדות לשבטים ולמשפחות...

הייעוד האחד המשותף לכל אדם יוגשם על ידי כל פרט - למרות ייחודו; הוא יוגשם ברב-גווניות של סגולות ותכונות אופי, של מקצועות ועמדות חיים; והגשמה זו תהיה למופת לכלל המין האנושי. כל שבט בייחודו וכל משפחה בסגולותיה יעבדו את התפקיד המשותף של בית ישראל; יעצבוהו ויחנכו לו את בניהם ויורישוהו לבניהם.

משום כך אין מאות האלפים של בית ישראל ניגשים כאן אל העדה כהמון בלתי מחולק; אלא הם נמנין ל'משפחתם לבית אבתם'. הם באים משפחות משפחות, והמשפחות מתייחסות לשבטיהן. מונים את הגברים של כל שבט, והמשפחות של כל שבט באות לעצמן. ופוקדים כל משפחה".

כשאני יודע שאני שייך לחבורה, לקבוצה, למשפחה, ויש לי בית אחד, אז אני מקבל כוח. ואחרי הכול צריך לתת ביטוי לכל אחד ואחד, לכן בשעת המפקד קוראים בשמו של כל יחיד. איננו רק מספר, אנחנו חלק מעוצמה, אנחנו חלק מהאומה הישראלית.

במפקד היהודי לא סופרים ראשים, זה לא ראשי בקר, אלא 'במספר שמות'. לכל אדם יש שם גם בחיים חיותו ולא רק אחרי שהוא הולך לעולמו.

אני הרצל שמעון ביטון

ביום העצמאות האחרון התכבד יהודי יקר בשם הרצל ביטון ה"ו"¹⁴ בהדלקת משואה. הוא עמד על הבימה בהר הרצל והכריז בהתרגשות רבה:

"אני הרצל שמעון ביטון בן פריחה וניסים זיכרוןם לברכה,

אח לאחד עשר אחים, בהם יעקב ושמשון זיכרוןם לברכה,

נכדו של רבי מסעוד בן שבת זכר צדיק וקדוש לברכה -

מדליק משואה זו,

בהודיה לה' יתברך, שהחייני וקיימני והגיעני לזמן הזה -

לכבודם של אזרחי ישראל, העומדים איתן מול התקפות הטרור, כבר יותר ממאה שנים.

לכבוד הצוותים הרפואיים, הארגונים והאנשים הרבים העוטפים ומחבקים אותנו, נפגעי הטרור, ומחזקים את רוחנו.

לכבוד עם ישראל, שאין כמוהו בעולם - ולתפארת מדינת ישראל".

בסיום דבריו זכה הרצל ביטון לתשואות ממושכות מהקהל. סיפורו המיוחד, והגאוה הלאומית הכנה שפרצה מליבו שלהבה ורוגשה את כולם. יום קודם לכן מי ידע מי הוא ומה הוא, והנה לפתע הוא עומד על הבמה ככל עם ועולם ומכריז את שמו ושם משפחתו, ומביא לידי ביטוי בעוצמה מיוחדת את הגאוה

¹⁴ הרצל ביטון, תושב בת ים בן 57, עובד כנהג אוטובוס בחברת "דן" זה 30 שנה. בא' בשבט התשע"ה עלה מחבל לאוטובוס בקו 40 שבו נהג ביטון, ותקף אותו ואת הנוסעים במברג ובסכין. בעודו דקור, המשיך בניסיעה, טלטל את האוטובוס מצד לצד, ולחץ בחוזקה על הבלמים בניסיון לנטרל את המחבל ולעצור את התקדמותו. רק לאחר שהנוסעים ברחו מהאוטובוס, יצא ביטון מתאו, זינק על המחבל וריסס לעברו גז לפלל. במהלך המאבק עם המחבל ביטון נדקר שוב, אך הוסיף לרדוף אחריו עד שהתמוטט. ארבעה בני אדם נפצעו קשה בפיגוע. המחבל נורה על ידי אנשי יחידת נחשון שלכדו ועצרו אותו.

הלאומית של כולנו. הסיפור של הרצל ביטון הוא לא סיפור פרטי, אלא סיפור של אדם שמבטא בעוצמה גרעינית את עם ישראל במיטבו.

שלושה שמות נקראו לו לאדם

במדרש תנחומא¹⁵ יש דרשה נפלאה הנוגעת לקריאת השם, וזו לשון המדרש:

"את מוצא שלושה שמות נקראו לו לאדם: אחד מה שקוראים לו אביו ואמו, ואחד מה שקוראין לו בני אדם, ואחד מה שקונה הוא לעצמו.

טוב מכולן מה שקונה הוא לעצמו. תדע לך, שהרי בצלאל על ידי שקנה שם טוב זכה שיעשה מלאכת המשכן, וכתוב: 'נבחר שם מעושר רב מכסף ומזהב חן טוב' (משלי כב, א). מנין? ממה שקראו בענין 'ראו קרא ה' בשם בצלאל', זה שאמר הכתוב: 'טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו' (קהלת ז, א)".

לכל אדם יש שלושה שמות: שם אחד שקוראים לו אביו ואמו בזמן הברית. שם שני שקוראים לו בני אדם לפי מעשיו ושאיפותיו. ושם שלישי שאדם קונה לעצמו בעמל לפי הייעוד שהוא מייעד לעצמו והציפיות שהוא מצפה מעצמו. כשאדם קונה את שמו ביושר, הוא מביא לידי ביטוי את המהות הפנימית שלו.

אני פלוני נולדתי לפלוני ממשפחת פלוני

הרמב"ן¹⁶ כותב על מניין בני ישראל איש למשפחותיו:

"ויתילדו על משפחתם לבית אבתם - ...הביאו כל העדה איש שקלו, ואמרו לפני משה והנשיאים, אני פלוני נולדתי לפלוני ממשפחת פלוני שהוא לשבט ראובן וזולתו, ומשה נותן שקלי כל שבט ושבט במקום מיוחד, וידע מספר הפרט והכלל".

זה לא מספיק שאדם מכיר את עצמו, חשוב שהוא יזדהה בשמו, פלוני בן פלוני, ובכך יביא לידי ביטוי את היותו חלק ממשפחה ומאומה שלמה.

סגולה נגד שכחת השם

על הפסוק "קול ה' לעיר יקרא ותושיה יראו ויפארו" ¹⁷ אומר רש"י:

"ותושיה יראה שמך - מכאן שכל מי שאומר בכל יום מקרא המתחיל ומסיים כמו שמתחיל ומסיים שמו, התורה מצילו מגיהנם".

ומכאן יסודו של מנהג הקדמונים לומר פסוק הפותח ומסתיים באותיות השם לפני 'היו לרצון' שבחתימת תפילת עמידה. וכך מובא בסוף ספר "קיצור שני לוחות הברית"¹⁸ בשם "ספר הכוונות", שהרשעים אינם יודעים שמם בקבר, ומכים אותם מכות אכזריות, ומי שאומר הפסוק המתחיל בתחילת האות הראשונה של שמו, ומסיים בסוף האות האחרונה של שמו, דהיינו אותו השם שעולה עמו לספר תורה שהוא בלשון

¹⁵ מדרש תנחומא ויקהל א.

¹⁶ רמב"ן במדבר א, יח.

¹⁷ רש"י מיכה ו, ט.

¹⁸ קיצור שני לוחות הברית (תיקון חיבוט הקבר, עמ' קטו במהדורת אמסטרדם התפ"ב).

הקודש, סגולה היא שלא ישכח שמו.

החטא הגדול ביותר שאדם יכול לחטוא בו, זה שכחת שמו. אם בכל שנות חייו הוא לא הצליח לייצר שום מסה קריטית סביב השם שלו, ושמו נותר לא ידוע, סימן שהוא לא מילא את היעוד שהשם שלו מקפל בתוכו.

מי צריך להיות 'חבר טוב' ומי 'שכן טוב'?

במסכת אבות¹⁹ קורא רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו ואומר להם:

"צאו וראו איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם".

והתלמידים משיבים תשובות שונות:

"רבי אליעזר אומר: עין טובה. רבי יהושע אומר: חבר טוב. רבי יוסי אומר: שכן טוב. רבי

שמעון אומר: הרואה את הנולד. רבי אלעזר אומר: לב טוב".

רבן יוחנן בן זכאי שומע את תשובותיהם, ומשיב:

"רואה אני את דברי אלעזר בן ערך, שבכלל דבריו דבריכם".

מבין תשובות התלמידים, נראה שתשובותיהם של רבי יהושע ורבי יוסי לא משיבות על שאלתו של רבן יוחנן בן זכאי, כי רבן יוחנן בן זכאי שאל מהי הדרך הטובה שצריך לדבוק בה האדם, אבל כדי למצוא 'חבר טוב' או 'שכן טוב' לא צריך לעשות שום שינוי עצמי, צריך רק לערוך בחינות כניסה טובות למי שרוצה להתקבל להיות שכן או חבר. אם כן מה כוונתם של רבי יהושע ורבי יוסי בתשובותיהם?

שאלה זו שואל רבנו יונה בפירושו למשנה, וזו לשונו:

"...ואינו דרך ישר, כי לפי דבריהם עין טובה ולב טוב הם דברים שבגופו, וחבר ושכן טוב משל

אחרים".

ממשיך רבנו יונה ומבאר:

"על כן יש לפרש זאת המשנה דבר דבור על אופניו:

איזו היא דרך ישרה שידבק בה האדם - בכל המידות טובות והישרות יש לאדם להדבק בהם, רוצה לומר להדבק במידה אחת להיות שלם בה כי טוב לאדם לאחוז במידה אחת בשלמות ונקל אליו להשיג ממנה אל כל המידות החשובות מהיותו בן כמה מידות ואיננו שלם באחת מהן:

וזהו שאמר רבי אליעזר עין טובה - רוצה לומר מידת הנדיבות, שהיא מידה נאה ומשובחת, ואחר היות בתכלית הנדיבות על כל פנים ישיג אל המעלות האחרות, כי מחמת רוחב ליבו ועינו היפה באה אליו המידה הזאת. ואדם כזה ראוי לכל מידה טובה...

רבי יהושע אומר חבר טוב - שידבק אל דרך הישר הזה, והוא נקל לעשותו ולהיות חבר טוב לאיש אחר לאשר ליבו חפץ. ולהרגיל עצמו שתהא רוח אחרת נוחה הימנו, וכן יבא באהבה עם כל הבריות.

רבי יוסי אומר שכן טוב - שיהא בעצמו שכן טוב אל כל שכניו, ואחר היותו טוב ואוהב נאמן לחמישה בני אדם או לשמונה, קרוב אליו הדבר לאהוב את כל באי עולם. ונמצא מאושר בכל המידות הטובות..."

¹⁹ אבות פ"ב, מ"ט.

לפי רבנו יונה, חבר טוב ושכן טוב, זו לא דרישה שמופנית אל החבר או אל השכן, זו דרישה שמופנית אלינו, אנחנו צריכים לתקן את דרכנו ומידותינו עד שכולם ירצו בחברתנו ובשכנותנו. הזכרנו ששלושה שמות יש לאדם והטוב שבכולם הוא השם שהאדם קונה לעצמו. אם כן לפי רבנו יונה גם 'חבר טוב' ו'שכן טוב' הם חלק מהשם הטוב שהאדם קונה לעצמו.

מטען חיובי מלא עוצמה

כהורים עלינו לדאוג שהמטען שאתו יוצאים ילדינו מהבית מדי יום יהיה מטען חיובי מלא עוצמה. כשהילדים יוצאים לדרכם עם התיקים על הגב, הבן לישיבה והבת לאולפנה, הקטנים יותר לבתי הספר, או שתם לתחנת האוטובוס או לקניות בסופר, עם מה הם יוצאים לדרך? מה הם לוקחים אתם מהבית?

על ההורים מוטלת אחריות כבדה, עליהם לדאוג שהשם שהם נתנו לילד ימשיך ללוות אותו בדרכו. הילד יכול לקחת אתו מהבית את כל העוצמות הרוחניות שהוא ספג בו, אבל הוא יכול לקחת אתו גם כל מיני שטויות שהוא ראה בבית.

כשהדבר המרכזי בבית הוא אוכל, שתיה וכסף, אז בזה מסתכם המטען ה"רוחני" של הילד. אבל אם הדבר המרכזי בבית הוא אהבת תורה ויראת שמים, אז העולם הערכי שמלווה את הילד יתן לו כוחות לעמוד בכל האתגרים והמשימות שייקרו בדרכו, וההורים המאושרים יוכלו להיות גאים בבנם, שלא הסתפק בלקבל מהם את שמו, אלא גם קנה שם לעצמו.